

"музики в кіно" і дозволяють вивчати його в широкому культурологічному контексті. Кожен з позначених аспектів може скласти самостійні і спеціальні напрями у вивченні кіномузики, які представляють практичну перспективу в науковому освоєнні явищ сучасної культури.

Література

1. Дворниченко О. И. Гармония фильма / О. Дворниченко. – М. : Искусство, 1982. – 200 с.
2. Лисса З. Эстетика киномузыки / З. Лисса. – М: Музыка, 1970. – 496 с.
3. Фрай С. Неполная и окончательная история классической музыки / С. Фрай [интернет-ресурс]. – Режим доступа: <http://royallib.com/book>
4. Чернышев А. В. Киномузыка: теория технологий / А. В. Чернышев // Вестник СПб ГУ. – Серия 15. Искусствоведение. – СПб., 2012. – Вып. 2. – С. 242-252.
5. Шак Т. Ф. Музыка в структуре медиатекста (на материале художественного и анимационного кино) : автореф. дисс.докт. искусствовед.: 17.00.02 – Музыкальное искусство / Т. Ф. Шак. – Ростов-на-Дону, 2010 – 54 с.

References

1. Dvornichenko, O. I. (1982). *Garmoniia filma*. Moscow: Iskusstvo [in Russia].
2. Lissa, Z. (1970). *Estetika kinomuzyiki*. – Moscow: Muzyika [in Russia].
3. Fray, S. (2008). *Partial and final history of classical music*. Elektronnaia biblioteka RoyalLib.com. Retrieved from <http://royallib.com/book>
4. Chernyshev, A. V. (2012). *Film music: theory of technologies*. Vestnik SPbGU, 2, 242-252 [in Russia].
5. Shak, T. F. (2010). *Music in the structure of media text (on the basis of artistic and animated films)*. Extended abstract of doctor's thesis. Rostov-na-Donu [in Russia].

УДК 78.074

Папченко Валерій Павлович

*Заслужений працівник культури України, доцент,
доцент кафедри звукорежисури Київського національного
університету культури і мистецтв
soundmagic@ukr.net*

МУЗИЧНЕ ПРОДЮСУВАННЯ: ГЕНЕЗА І ТРАНСФОРМАЦІЇ

У статті розглянуто історичні передумови виникнення та розвитку фаху музичного продюсера. Охарактеризовано ступінь розробки проблеми та етапи розвитку інституту продюсування. Визначено і описано етапи походження, виникнення, становлення і трансформації професії продюсера. Проаналізовано умови виникнення його сучасного "аудіального" різновиду – музичного продюсування, орієнтованого на концертну діяльність та індустрію звукозапису.

Ключові слова: театр, продюсування, проект, музичне продюсування, звукозапис.

Папченко Валерій Павлович, Заслуженный работник культуры Украины, доцент, доцент кафедры звукорежиссуры Киевского национального университета культуры и искусств

Музыкальное продюсирование: генезис и трансформации

В статье рассмотрены исторические предпосылки возникновения и развития профессии музыкального продюсера. Охарактеризована степень разработки проблемы и этапы развития института продюсирования. Определены и описаны этапы происхождения, возникновения, становления и трансформации профессии продюсера. Проанализированы условия возникновения его современной "аудиальной" разновидности – музыкального продюсирования, ориентированного на концертную деятельность и индустрию звукозаписи.

Ключевые слова: театр, продюсирование, проект, музыкальное продюсирование, звукозапись.

Papchenko Valerii, Honoured Worker of Culture of Ukraine, associate professor, associate professor of the sound engineering chair, Kyiv National University of Culture and Arts

Music producing: genesis and transformation

In the article, the historical preconditions of origin and evolution of music producer profession are reviewed. The degree of development of the problem and growing of the stages of producer institution are characterized. The stages of descent, origin, formation and transformation of the profession of producer are identified and described. The conditions of origin of its modern "audio" variety of music production of concert and recording industry are analyzed.

Key words: theater, production, project, music production, recording.

Сьогодні термін "продюсер" увійшов у широкий вжиток, що підтверджує затребуваність цієї професії суспільством. Але використання змісту терміну, причому як у колах фахівців, так і широким загалом не є усталеним: йому часто надається різноманітне тлумачення. Сьогодні можна зустріти такі термінологічні варіації: "кінопродюсер", "музичний продюсер", "саундпродюсер", "продюсер звукозапису", "виконавчий продюсер", "лінійний продюсер", "копродюсер", "вільний продюсер" та інші.

За останній час зросла кількість досліджень, в тому числі дисертаційних, присвячених з'ясуванню витоків феномену продюсування, становлення його як самодостатнього фаху, зокрема музичного продюсера (С.Безклубенко, С.Корнєєва, О.Черномис, О.Белоцерковський), аналізу особливостей музичного продюсування (Й.Пригожин, Д.Пасман, А.Коновалов), роботі музичного продюсера у студії звукозапису (К. Стеценко, І.Дашевська, В.Осинський), дослідження місця інституту продюсерства у сучасному культурному просторі (С.Єрмаков), продюсуванню на телебаченні і кіно (А.Сидоров, Г.Іванов, М.Ксинополо, Ф.Попов, А.Євменов) та маркетинговими аспектами продюсування (С.Данилова).

Аналіз літературних джерел засвідчив, що у музикознавчих дослідженнях питання виникнення і формування фаху музичного продюсера висвітлені недостатньо. За майже 25-річну історію незалежної України не було видано жодного підручника по музичному продюсуванню. Недослідженість професії, її мистецька багатшаровість і еkleктичність (музичний продюсер – музикант, звукорежисер, акустик, психолог, економіст) потребують нових підходів до її аналізу. Саме тому метою даної статті є дослідження умов виникнення, розвитку та становлення музичного продюсування як творчого музичного фаху.

Процес продюсування зародився в одному з найдавніших видів мистецтва – давньогрецькому театрі, в структурі якого існували творчі посади "корифея" (керманіча хору) і "хореографа" (постановника танців, графолога сценічної дії). Обидва були наділені функціями сучасних театральних продюсерів: вони продукували перші в історії людства публічні творчі акти – постановку давньогрецьких трагедій.

Пізніше з виникненням професійних театральних труп у Європі з'явилися перші "театральні антрепренери". Театральний антрепренер – це менеджер, підприємець, що працює на теренах мистецтва, утримувач приватного видовищного підприємства (театру, цирку, балагану, балетної трупи), що пізніше набули назву "антреприза". У Франції і Росії за таким фахівцем закріпився термін "антрепренер", в Англії – "менеджер артиста", в Італії – "імпресаріо", у США – "продюсер".

В Україні також був розвинений інститут антрепренерства. Михайло Федорович Бабич в середині XIX сторіччя заснував власний театр у Сумах, у якому здійснив ряд успішних постановок – антреприз. Пізніше його справу продовжив учень Михайла Старицького Митрофан Ярошенко, який у 1899-1915 рр. керував власною театральною трупю. Багато для становлення української антрепризи зробив Іван Когутяк, антрепренер і актор відомого навіть у Європі "Українського Рухомого Драматичного Театру", організованого ним у 1920 році у м. Станіславові.

Починаючи з кінця XIX сторіччя, час висунув нові вимоги: паралельно з антрепренерством виникла його більш розвинена формація – театральне продюсерство. Одним з перших крок у цьому напрямку зробив театральний діяч Сергій Дягілев. На відміну від звичайних антрепренерів, він першим цілеспрямовано організував спеціально створені художні публічні акції (переважно балетні), які отримали назву "проект". Сьогоднішній термін "музичний проект" у поп-музиці походить саме з Дягілевських театральних проектів. Витоки професії музичного продюсування лежать у театральній антрепризі, бо історичний розвиток аудіовізуальних мистецтв йшов таким шляхом: античні видовища – театр – німе кіно – радіо – звукозапис – звукове кіно – телебачення – Інтернет.

Театр і музичні акції були щільно пов'язані ще з одним публічним видовищним жанром – кінематографом, започаткованим братами Люм'єрами. Цей зв'язок підтверджує той факт, що перші кінорежисери шукали сюжети для своїх фільмів переважно у театральних виставах. Деякі з них не обмежувались театром і знаходили сюжети у музичних концертах. Але лише з появою звуку в кіно (1927 рік, фільм "Співак джазу") і заміною механічного звукозапису електронним, було відкрито шлях повноцінному формуванню фаху музичного продюсера.

Що стосується економічного аспекту діяльності продюсера, то з виникненням капіталізму в індустріальному суспільстві виникла потреба у новітніх формах поєднання творів митців і споживача (публіки). Продюсування виникло одночасно з появою "культурного виробництва", під яким розуміється процес створення (виготовлення, продукування) культурних цінностей. Дуже важливим, на наш погляд, є теза, що "культурному виробництву, при всій його специфіці, притаманні усі найважливіші риси виробництва взагалі, в тому числі організаційно-інституційні" [1, 207].

В кінці XIX сторіччя завдяки бурхливому розвитку науково-технічного прогресу твори мистецтва набули можливості масового тиражування. Кількість примірників творів мистецтва різко зросла (репродукції картин, грамплатівок, кінострічок). Частина митців свідомо переорієнтувалась на

нові тенденції – художні твори почали народжуватися з огляду на їх масове споживання. Як наслідок, на цьому етапі явищами у культурному житті людства виступили, з одного боку, – нова система організації розповсюдження творів і, з другого – необхідність їх професійного представлення і формування позитивного іміджу в публіки. Виникли умови для подальшої модернізації роботи фахівця, який професійно вирішував нові завдання – між мистецтвом і публікою запрацював творчо-економічний посередник. Це і обумовило соціальне замовлення на остаточне формування інституту продюсерства. Необхідність такого посередника визначалася як нова якість для усього мистецтва загалом, і особливо для тих його видів, які раніше не мали власних інституціональних форм.

Історично у театрах Європи таким посередником став театральний антрепренер (від фр. *entrepreneur* – підприємець). Вважається, що вперше поняття "антрепренер" запровадив у широкий вжиток французький економіст Жан-Батіст Сей у 1800 році [8, 27]. Це визначення характеризує антрепренера як підприємця, який знаходить ресурси у зоні низької (творчої – прим. автора) продуктивності і перекидає їх у зону високої продуктивності, отримуючи зиск від такої діяльності. Тут варто визначити, що, власне, вкладається авторами публікацій у поняття "продюсер" взагалі, й у споріднене поняття "музичний продюсер" зокрема.

Термін "продюсер" походить від англійського дієслова "to produce" – виробляти, продукувати, створювати [4, 597]. Ще одне визначення стверджує: "продюсер у кінематографії – довірена особа кінокомпанії, яка здійснює ідейно-художній та організаційно-фінансовий контроль над створенням фільму" [7, 728]. В іншому літературному джерелі наголошується: продюсер – це "особа, відповідальна за якість звучання концерту або запису, музичних творів, їх порядок, оформлення тощо" [9, 211]. Про театрального продюсера зазначено, що у сучасному комерційному театрі він є "ініціатором театального процесу, а також несе відповідальність за діяльність підприємства" [6, 45]. Стосовно кіно-виробництва існує цікаве визначення, яке стверджує, що "продюсер у кінематографії капіталістичних країн – особа, що здійснює організаційно-фінансовий контроль за діяльністю знімальної групи і в значній мірі вирішує питання добору співробітників (творчих і технічних) та відповідає за кошторис і терміни виробництва фільму" [5, 335]. Стаття III "Закону України про кінематографію" стисло і змістовно визначає професію продюсера, це: "фізична або юридична особа, яка організовує, або організовує і фінансує виробництво та розповсюдження фільму" [3, 114].

Отже, маємо різні тлумачення: з одного боку продюсер – це виробник, продуцент, творець, з другого – власник кіностудії, з третього – довірена особа кінокомпанії, з четвертого – відповідальний за якість концерту або запису, з п'ятого – особа, що здійснює організаційно – фінансовий контроль і відповідає за кошторис і терміни виробництва культурної продукції.

Нам видається, що жодне з наведених визначень не є вичерпним. На наш погляд, найбільш точне формулювання функцій продюсера наведено у книзі С.Д. Безклубенка [2, 112]: "продюсер – особа, яка організовує (часто-густо й фінансує) постановку (виробництво) твору кіномистецтва, театру, естради, телебачення, радіо та ін. й у зв'язку із цим відповідає за художню і технічну якість, ідейно-тематичне спрямування твору та економічні, психологічні й соціально-політичні наслідки його споживання". На наш погляд, ключові слова тут – "виробництво" і "відповідає", тобто продюсер – це відповідальний виробник культурної продукції.

Продюсерство відіграло важливу роль у становленні кіноіндустрії: саме тут виникли такі його специфічні різновиди, як "кінопродюсер" та "продюсер фільму" (англ. *film producer*). У титрах голівудських фільмів часто зазначається лаконічно – "продюсер". Розвиваючись спочатку в рамках німого кіно, кіновиробництво відчувало на собі наслідки такої важливої події, яку ми називаємо процесом "відокремлення митців у кіноіндустрії". У далекому 1919 р. відомі діячі кіно Ч.Чаплін, М.Пікфорд, Д.Фербенкс і Д.Гріфіт заснували кінокомпанію United Artists ("Об'єднані митці"). Причиною цього стало зростаюче протиріччя між існуючою на той час системою кіновиробництва, яка була орієнтована винятково на прибуток, і творчими прагненнями митців. Саме така ситуація наштовхнула багатьох режисерів, акторів і сценаристів взяти на себе функції продюсерів.

Подальший історичний крок феномен продюсування зробив у напрямку музичної індустрії, яка спиралася на новітні технології звукозапису і озвучення масових концертних заходів. З'явилася постать музичного продюсера, який відповідав за розробку стилю музичного проекту, організацію, керування та контроль за виконанням репетицій, запису в студії, концертних виступів, видання музичних творів на аудіо-носіях. Музичний продюсер повинен мати розвинений музичний смак, бути обізнаним у музичних стилях, новинах музичного ринку і технологіях звукозапису, тонкощах творчого процесу, вміти працювати з артистами-виконавцями і різноманітним музичним матеріалом.

На початковому періоді існування звукозапису (20 – 30-і рр. ХХ сторіччя) перші музичні продюсери шукали теми для своїх проектів у концертних залах та на танцювальних майданчиках. Ці

проекти з'являлися у вигляді зіграних оркестрів, які мали свій усталений репертуар і стиль виконання. В таких умовах мистецтво музичного продюсування полягало, головним чином, у тому, аби відчувати майбутній комерційний потенціал такої музики, якісно записати її, і згодом тиражувати її на звукових носіях, у той час – грамплатівках. Усе, що тоді було необхідним для музичного продюсування – це студія звукозапису і допомога аранжувальника. Такий проект здійснювався під управлінням відповідної компанії звукозапису, яка брала на себе управління процесом запису і фінансові витрати з подальшого тиражування і розповсюдження записаних музичних творів [10, 165].

З плином часу процес створення музичного запису став справою набагато більш складною, ніж простою фіксацією концертного музикування: з'явилися багатоканальний запис, створення фонограми шляхом накладання музичних партій, цифрові технології монтажу і редагування. Було винайдено нові високоякісні й дешеві у виробництві аудіо-носії, ніж грамплатівки – касети, CD та DVD-диски.

У 60-х роках ХХ сторіччя завдяки новітнім технологіям звукозапису робота музичних продюсерів набула нового якісного виміру – вона здобула риси самостійної творчої професії. Найбільш успішні з музичних продюсерів почали відокремлюватися від компаній звукозапису, де раніше працювали. Як "вільні художники" – фрилансери, вони почали самостійно опрацювати власні музичні проекти і пропонувати їх компаніям звукозапису для видання. Такі митці знайшли свою нішу в творчому процесі опрацювання музичних творів і створили свої власні компанії – продюсерські агентства, які займалися винятково створенням аудіовізуальних творів.

Англієць Джордж Мартін (George Martin) став одним з перших музичних продюсерів на теренах рок-музики, який почав працювати незалежно від компаній-видавців [11, 143]. На початку 60-х років він пішов з провідної англійської компанії звукозапису Parlophone, де працював звукорежисером. Дж.Мартін почав продюсувати нікому невідомий тоді гурт The Beatles – для цього він заснував власну продюсерську компанію. Завдяки таланту і новітньому підходу до опрацювання музики, Мартін мав великий успіх. Продюсовані ним музичні проекти зацікавили керівників провідних компаній звукозапису, він отримав велику кількість пропозицій від відомих естрадних зірок. Показово, що сьогодні він очолює Британську гільдію продюсерів звукозапису.

Важлива якість музичного продюсера – чітко уявляти, чи буде його музична ідея затребуваною майбутнім споживачем. Саме це вимагає від нього вміння мислити на стиках категорій творчості, психології і економіки.

Підбиваючи підсумки розглянутої проблеми, можна констатувати, що витоки сучасного музичного продюсування лежать у мистецтві театру і кіно. Багатозначність і багатшаровість поняття "продюсер" підтверджують широке поле його діяльності: він є затребуваним різними видами мистецтв – театром, кіно, музичною індустрією, радіо, телебаченням, різноманітними художніми акціями – фестивалями, конкурсами, перфомансами, антрепризою. Також очевидним є факт, що ринкові умови, інтегровані у музичний бізнес і бурхливий розвиток звукової техніки розширили творчі рамки роботи музичного продюсера, зробивши цей фах творчим і самодостатнім.

Сьогодні успішна робота музичних продюсерів неможлива без глибокого аналізу досягнень провідних світових і вітчизняних фахівців, без глибокого осмислення і дослідження їх творчості. Саме у цій площині ми бачимо перспективність майбутніх музикознавчих і мистецьких досліджень у цій області.

Література

1. Безклубенко С. Мистецтво: терміни та поняття: енциклопедичне вид. : у 2 т. : Том 1 (А–Л) / Сергій Безклубенко. – К.: Інститут культурології АМУ, 2008. – 240с. : іл.
2. Безклубенко С. Мистецтво: терміни та поняття: енциклопедичне вид. : у 2 т. : Том 2 (М–Я) / Сергій Безклубенко. – К.: Інститут культурології АМУ, 2010. – 256с. : іл.
3. Закон України "Про кінематографію". Прийнятий 13.01.1998, № 9/98-ВР. – К.: Відомості Верховної Ради, 1998, № 22. – С.114.
4. Мюллер В.К. Англо-русский словарь. 70 000 слов и выражений. Изд. 14-е, стереотип. / Владимир Карлович Мюллер. – М. : Сов. энциклопедия, 1969. – 912 с.
5. Кино: Энциклопедический словарь / Гл. ред. С.И.Юткевич; редкол.: Ю.С.Афанасьев, В.Е.Баскаков, И.В.Вайсфельд и др. / Сергей Иосифович Юткевич. – М. : Сов. энциклопедия, 1987. – 640 с.
6. Ленгли С. Театральный менеджмент і продюсерство. Американський досвід / С. Ленгли [пер. з англ., за ред. І.Д. Безгіна]. – К. : ВВП Компас, 2000. – 639 с.
7. Сучасний тлумачний словник української мови: 100 000 слів [за заг.ред. д-ра філол.наук. проф. В.В.Дубчинського]. – Х. : ВД Школа, 2009. – 1008 с.
8. Сэй, Ж.-Б. Трактат по политической экономии / Жан-Батист Сэй Экономические софизмы; экономические гармонии / Фредерик Бастиа; [сост., вступ. ст. и коммент. М. К. Бункиной и А. М. Семенова]. – М. : Дело : Акад. нар. хоз-ва при Правительстве Рос. Федерации, 2000.